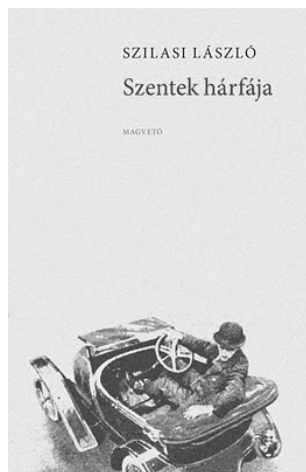

„Több dolgok vannak földön és egen...”

SZILASI LÁSZLÓ: SZENTEK HÁRFÁJA

**Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2010
318 oldal, 2990 Ft**

Szilasi László regényének a fő témája, ahogy azt a fülszöveg is elárulja, egy haláleset: „a múlt század húszas éveiben kezdődő történet meséli egy korabeli gyilkosság hátterét, indítékát akarják felderíteni: miért ölte meg a haragosi Nagytemplomban Omaszta Mátyás módos gazdát Grynaeus Tamás diák, hová tűnt a helyszínről a holttest és az elkövető, és hogyan változtatta meg egy közösség életét ez a bűneset.” A bűnügy áll a középpontban, miközben azért nem tűnik véletlennek, hogy már a belső fülön részletekbe menő információkat kapunk róla – ez azt „sugallja”, hogy nem feltétlenül maga a gyilkosság lesz a legfontosabb itt, vagy, talán árnyaltabb a megfogalmazás így, nemcsak a gyilkosság lesz a fontos, hanem az lehet akár amolyan origó, kiindulópont egyéb szálak kibontásához. Többen is kutatni kezdenek az ügyben, az ő gondolataikat olvashatjuk az egyes fejezetekben. Mindegyiküket foglalkoztatják a templomban történtek, ám – amellet, hogy, kortárs irodalomról lévén szó, „természetesen” más és más eredményre jutnak, és nem akar összeállni a kép hézagmentesen – ugyanilyen fontos lesz az ő sorsuk, és perspektívájuk is, hiszen mindent csak magunkon átszűrve tudunk értelmezni és elmesélni, vagy ahogy a könyv egyik narrátora fogalmaz: „Ami téged, személyesen téged érdekel benne [ti. egy adott történetben], azt kell előásnod, azt kell megcsinálnod; mást úgyse tudsz.” (243.)

Négy különböző nézőpont jut érvényre a *Szentek hárfájában*. Az első Makovicza Bálint főgimnáziumi pedellusé. Az övé a legközelebbi perspektíva, hiszen nem pusztán Haragos város lakója, de a karácsonyi gyilkosság (manapság mintha szinte mindenki a karácsonyról szeretne írni valamilyen szempontból Grecsótól kezdve Kemény Istvánon és Darvasi Lászlón át Szilasiig...) szereplőit is mind ismeri, sőt, jelen van a lövéssorozat leadásakor, mindent lát – az ő nézőpontjából lehetne tehát a leghitelesebb a história. Amit az első fejezetben mond, azt még el is fogadjuk, amit az utolsóban, mert ennek is ő a narrátora, azt már fenntartásokkal kezeljük. Hogy mi az oka ennek? Az, hogy, amint arról mások beszámolnak a regényben, Makovicza alkoholista lesz, és viselkedése zavarttá válik, személyisége eltorzul a templombeli eseményeket követően (és talán hatására), melyeket az ötödik fejezetben már csak jóval a történések után, tehát már ebben a módosult tudatállapotában mesél el. Mitikus, valóságfeletti históriája olyan világba kalauzol el minket, amely az emberi értelem, a ráció felett áll, mert – szerinte – „Van. Lé-

tezik. Lehetséges (...) olyan veszély, melyre hatalmunk, a mi hatalmunk ne lenne felkészülve rég” (296.), hogy tehát akadnak dolgok, amelyeket elménkkel képtelenek vagyunk fogni, attól viszont még léteznek.

A második fejezet (*Dalmand és Palandor, 1928*) Ladik István rendőr főhadnagy elbeszélése. Ladik személyében egy totálisan elvtelen, a hatalmat mindenkoron kiszolgáló, ahhoz hozzásimuló embert ismerhetünk meg – akiből szövevényes úton mégiscsak hős lesz a városban halála után. Ő, unalmában, Dalmand és Palandor után nyomoz, akik 1928-ban érkeznek Nyugatról ide, kutatni az Omaszta-gyilkosság ügyében. A harmadik fejezetben (*Ladik és Béres, 1954–1956*) külső nézőpontból olvashatunk róla. Megtudjuk, hogy hamar árvaságra jutott, igen korán beszervezték, és hírszerző lett. Zala megyéből érkezett ide, így egészen másként nézi Haragost, mint a „bennszülött” Makovicza: egészen konkrétan gyűlöli, lenézve lakóit. A harmadik egység mintha egy hivatali irat lenne: kihúzott sorok is szerepelnek a fogalmazványban – így többek közt azt is láthatjuk, mit gondol valójában a sorok fiktív szerzője, mi történt igazából (a regény fikciója szerint, természetesen), illetve mi a letisztázott, ha úgy tetszik: hivatalos verzió. Ladik egy katonai akciója kapcsán azt állítja például a 129. oldalon a fogalmazó, hogy „harc nélkül visszaszerzték elesett társaik Bergmann-géppisztolyait és egyéb személyes tárgyait”, míg a kihúzott részen ez szerepel: „~~az ellenséges alakulat katonáit foglyul ejtették, megkínózták, majd valamennyiüket kivégezték~~”. Arra is van azonban egy árulkodó jel, hogy ennek a fejezetnek a meg nem nevezett elbeszélője olvashatta Ladik feljegyzéseit (tehát a könyv 2. részét), hiszen egy helyen majdnem szó szerint megismétli a rendőr főhadnagy mondatait: „~~ha egyszer nem élt, nem született, meg se halt, még csak meg se szállt ebben a városban, még a környékén se soha senki, akit ismerni lenne érdemes~~”, hangzik el a 156. oldalon, lásd ennek eredeti verzióját Ladiknál, a 42. oldalon: „Nem él, nem született, meg se halt, még csak meg se szállt ebben a rohadt városban soha senki, akit ismerni lenne érdemes”. Ladik mellett egy másik fontos személy is szerepel a harmadik részben, mégpedig Béres Dávid. Míg előbbi a cinizmus, a megalkuvás megtestesítője, utóbbi – bár elefántcsonttoronyban élő értelmiségi, aki a forradalmi események közben is inkább a könyveit bújja – jóval szimpatikusabb az olvasónak, „~~ideológiailag kiszámíthatatlan~~” (157.).

A leginkább személyes hangvétellel a negyedik, *Kanetti és Omaszta, 1989* című egység bír. Kanetti 25 éves 1989-ben, így tehát éppen annyi, mint a könyv szerzője a rendszerváltás évében – persze ezen a vonalon nem érdemes tovább nyomozni, hiszen ha rá is akadhatnánk az író és a hőse közötti hasonlóságokra, szépirodalmi műről lévén szó, nem mennénk azzal különösképp semmire. Kanetti egyetemi tanársegédnek készül, éppen Olaszországból tér haza, és még egy nyara van – úgy tervezi legalábbis – Haragoston, amelyet, akár Ladik, gyűlöl. Eredetileg a helyi '56-os eseményekről készül írni, de egyre kevésbé érdekli a téma, annál inkább foglalkoztatni kezdi viszont az Omaszta-gyilkosság. Amikor egy irodalomtörténész prózát ír, tartani lehet attól, hogy a tudós lenyomja benne a művészt – nos, Szilasi könyvében ez a fejezet az, ami a legtöbb bölcséleti fejtegetést tartalmazza, de egyáltalán nem fárasztó, erőltetett, doktriner módon; a szerző egyetlen pillanatra sem keveri össze a két szerepet. A cinikus, örökké háborgó, káromkodó Ladik is emlékezetes karakter, de Kanetti még inkább, ahogy önkínzó, önkritikus módon vall magáról, fiatalsága elvesztéséről, végleges elmúlásáról, számot vetve mind-

azzal, amit eddig elért, másokkal szemben is olykor egészen kegyetlenül, szarkasztikusan fogalmazva.

Krimi, történelmi és helytörténeti regény is a *Szentelek hárfája*. A helyszín Haragos – ha akarjuk, könnyen beazonosítható, hogy Békéscsabáról van szó, akár Grecsó *Tánciskolájában*, ahol is Tótváros néven fut a megyeszékhely. Persze megint csak nem feltétlenül nyerünk sokat, ha azonosítjuk egy létező várossal a regényben teremtettet – ráadásul nem világos, hogy a szövegben felsorakoztatott helytörténeti citátumok közül mennyi a valós és mennyi a fiktív. Attól függetlenül azonban, hogy milyen arányban vannak jelen a kitalált és a létező dokumentumok, kijelenthető, a végeredményből látható, hogy Szilasi nagy kutatómunkát végzett, amikor nekikészült a regénynek – igaz, ez önmagában megint csak nem erény (vagy hátrány), hiszen ettől még nem lesz jobb (vagy rosszabb) egy könyv. Szerepel itt többek közt az angol–búr háborúban részt vett magyar önkéntesek – valóban létező – memoárjaira való hivatkozás (126.), hosszabb átvétel a Központi Offenzív Alosztály (KOFFA) Sajtó, propaganda és szabotázs (SPS) alcsoportjától (127.), lajstrom a „hősi” halott Ladik megmaradt tárgyairól (144–147.), vázlatos melléklet „Az árpádharagosi evangélikus Nagytemplom stílusának értelmezéséhez” (208–211.), cédulák, jegyzetek Juraj Tranovskyról és énekeskönyvről (216–217.), valamint több idegen nyelvű (köztük szlovák és latin) betét.

Jómagam nem vállalkozom a dokumentumok létezésének ellenőrzésére, nem érzem azokat különösen fontosnak a regény irodalmi értékeinek megítélése szempontjából. Annait mondhatok azonban, hogy úgy tűnik, Szilasi ezek tekintetében is ugyanúgy keveri a valóságot a fiktívvel, ahogy a szereplői és a helységnevéadás tekintetében. A Kehrheimként emlegetett családról könnyen beugorhat – legalábbis a Békés megyeieknek, mint nekem, gyomainak is – a megye jó részét sokáig birtokló Harruckern- és Wenckheim-família, a kettő nevéből lett összekombinálva a Kehrheim. Beugorhat, de – ismét csak hangsúlyozom – attól még a könyv történései a fikció terébe tartoznak. A Kanetti névről, pontosabban a név második feléről meg Szilasi Németh Gáborral közösen írt kötete és annak egyik fiktív szerzője juthat eszünkbe, a *Kész regény – Gabriely György és Poletti Lénárd levelezése*. [kiemelés tőlem – D. F.] A Kanetti–Poletti-játék csak még inkább afelé irányítja az olvasót, hogy Kanettit – természetesen feleslegesen és semmiféle eredményre nem vezető módon – Szilasival azonosítsa. De még egy harmadik személy is említést érdemel: Ladik István, akinek „édesapját az anyakönyv ismeretlennek mondja” (122.), s aki előbb az anyja nevét viseli, aztán kapja nagynénje férje után a Zádor, majd később a szolgálatban a Ladik nevet. Az már csak plusz adalék, hogy ennek a politikai kalandornak, aki később a város egyik ’56-os hőségévé válik, az anyját Borbíró Piroskának hívják, tehát akként, amilyen fedőnéven Nagy Imrét temették el annak idején.

A helynevek közül van, amelyik eredeti elnevezésén szerepel, például a Békéscsaba melletti Fűrjes, vagy Budapest, viszont nemcsak a megyeszékhely fut álnéven, Haragosként, hanem a város Jamina elnevezésű része Germinaként, és Póstelek Apóstelekként. És ha már Póstelek: az itteni, Szilasínál is említett kastély egy másik könyv, Krasznahorkai *Sátántangó*jának a helyszíne is. Nos, a *Szentelek hárfája* kétféle módon is felidézi ezt a kiváló regényt. Egyrészt a Ladikról készült, javításokkal, áthúzásokkal tarkított fogalmazvánnyal, ami kissé hajaz a *Sátántangó* Irimiásának telepiekéről írt jelentésére, amelyet át kell dolgoznia a két hivatalnoknak. Másrészt és közelebről egy konkrét uta-

lással, amely félreérthetetlenül a *Sátántangó* játékterében helyezi el a *Szentelek hárfáját*: a tótok egy részét, „a maradékot, az (...) *Egység*, *Lenin* meg *Vörös Csillag* termelészövetkezetek osztály-öntudatos tévesz-parasztjait (...) feltűnően könnyedén tudta fanatizálni a mi hajdani apóstelki kastélyunk kitorrt ablakú, üres falai között tanyázó, magát Jeremiásnak nevező, szutykos álpróféta.” (62.) De nem csupán ezt a könyvet idézi fel Szilasi munkája, hanem számtalan másikat. Kapásból beugorhat a tót tematika kapcsán Závada Pál neve – talán nem lenne eredmény nélküli a két prózáiró világát összevetnie majd valakinek. Maguk a narrátorok is több művet említenek a történetmesélés folyamán, Kipling *Különös vágójától* kezdve Szerb Antal *A harmadik toronyáig*. Goethe *Vonzások és választások* című műve pedig intertextus formájában (a nőkre utalva: „és sejtelmések, hogy megijedjünk” – 103.) és Ladiknál talált műként (146.) is előbukkan a regényben. (Kanetti is Goethét olvas, lásd: 235.) Szintén érdekes eredményekkel járhatna (meglehet, részben vakvágányra futna) az ezen művek és a *Szentelek hárfája* közti kapcsolat részletes elemzésének elvégzése.

A regény címe maga is egy könyvre utal, mégpedig Juraj Tranovsky *Cithara Sanctorumára*, mely az evangélikus egyház által használt zsoltárok és egyházi énekek gyűjteménye. Egyrészt Kanetti céduláiból értesülünk erről, másrészt azonban a *Tranoscius* (így hívják magát az énekeskönyvet lerövidítve, egyszerűsítve) többször is felbukkan a regényben: egy ilyet hagy el Makovicza az ötödik fejezetben (mikor elveszti, azt mondja: „Nincs már többé fegyverem” [307.]), az egymással viaskodó Omasztát és Grynaeust követve, valamint a 273–274. oldalon egy *Tranoscius* ellopásáról és megkerüléséről is hallhatunk. A két mottó is beszédes. Az Ottlik-citátum hiányos. Hiszen míg itt „Buenos Airest nem, Hongkongot nem, Szavasztopot nem” szerepel, az eredetiben ez így hangzik: Buenos Airest nem, Hongkongot nem, Békéscsabát nem, Szavasztopot nem” – tehát Szilasi éppen az általa megírt várost hagyja el a szövegből. És Haragos, ez a felsorolásból kihagyott település a kilátástalanság városaként is aposztrofálható, hiszen Ladik az, aki állomáshelyéül nem is kaphat jobbat, csak és kizárólag egy ilyen helyet, a többi, néven nevezett várossal szemben, amelyek ebben a szöveggörnyezetben ígéretesebbnek tűnnek. A Talleyrand-idézet („Il eut peut-etre mieux valu souffrir” – Talán jobb lett volna [többet ért volna] szenvedni) pedig egyként utal Ladik életpályájára, de a haragosiakra általában is, akik 1956-ban nem állnak ki a forradalom eszméi mellett, igazából elvek híján tengetik napjaikat.

Szilasi úgy játssza egymásba a valóságost és az elképzeltet, hogy végül a Makovicza által elmondott Omaszta-Grynaeus üldözési jelenetben végképp a fikció világába költözteti hőseit. A képzelet eluralkodásában nagy szerepe van többször is a látásnak, amely éppen, hogy a hétköznapi értelemben vett realitást tagadja Szilasinál. Olykor a szem mintha csak elhomályosítaná a valódi látást itt. Az új nézőpont akként is létrejöhet, ha nem szokványos módon és helyről szemlélődnek a szereplők: a valós elemekkel is felruházott várost mind Kanetti (268.), mind Makovicza (305.) makettnek titulálja, mikor, más-más alkalommal, felülnézetből, a templomból látja. Ladik a történelem mögött többet, mást is lát: „a véres eseményeket, mint minden egyéb bűnügyet, próbálja meg *műalkotás*ként is szemügyre venni” (152.), és a nyomozás folyamán festményeket hív segítségül a múlt értelmezésére. A látás nem a valóságot adja vissza Kanetti szerint, például a halál pillanatában „Nem pereg le semmi. És nem az életedet látod. Hanem

azokat a képeket, álló, kimerevített, statikus képeket, amiket életed során láttál, vagy akár csak egyszer is magad elé képzelteél, s valamiért fontosak neked, jelentenek, ki tudja, mit. Szervezetlen random-töredékek a standard alapzajból.” (274–275.) Mintha a szemünk csak elhomályosítaná a valódi, belső látást. „Nem azt látom, ami akkor ott volt, Uram” (308.), mondja Makovicza az utolsó fejezet „őrületében”, hogy aztán meg olyan dolgokat pillantson meg, amelyek az időben, a regény fiktív idejében csak később történnek meg. A *Szettek hárfája* elbeszélői szerint „Több dolgok vannak földön és egen, / ..., mintsem, bölcselmetek / Álmodni képes”.

Darvasi Ferenc

